

LITTERÆRE STRATEGIER

TEKSTER

Primærtekster

Analysemetoder i dansk p.67-68, 71-76

Krydsfelt p.146-153

LITTERÆRE STRATEGIER

Metode	Periode	Fokus	Analytisk nøgle	Tekstforslag	Vigtige begreber
Biografisk	1800-tallet	Tekstekstern	Forfatterens liv og værk	Tekster, hvor forfatteren direkte eller indirekte indgår i værket	Forfatter og værk Biografisme Fiktion og virkelighed
Marxistisk og ideologikritisk	Fra ca. 1960'erne	Tekstekstern	Klasseforskelle Falsk bevidsthed	Tekster, der viser forskelle imellem samfundsklasserne Tekster, der beskriver en borgerlig kultur og dens idealer	Marxisme Litteratur og samfund Kapital og proletariat Klasseforskelle Ideologikritik Falsk bevidsthed Klassekamp
Psykoanalytisk	1900-tallet	Tekstekstern	Menneskets psyke	Særligt psykologisk-realistiske tekster Desuden folkeeventyr og folkeviser	Psykologisk udvikling Drømme og drifter Seksuelle symboler Ubevidst og fortrængt Forsvarsmekanismer Ødipuskompleks Regression og projektion Arketyper
Feminisme og kønskritik	Fra ca. 1970	Tekstekstern	Kønsforskelle og kønnets fremtræden	Tekster, som har fokus på køn	Feminisme: Køn og seksualitet Kvinderoller, kvindefrigørelse og kvindeundertrykkelse Det patriarkalske samfund Queer theory: Postfeminisme Performance
Nykritisk	Modernisme, 1900-tallet	Tekstintern	Den autonome tekst	Alle tekster, særligt modernistiske tekster	Den autonome værk Form og indhold Tekstens lag Nærlæsning
Strukturalistisk	Fra ca. 1950	Tekstintern	Modeller over motiver, aktører og forløb	Folkeeventyr, folkeviser og lignende	Sprogvidenskab Sproget som system Kulturelle koder Modsætninger Aktantmodel Kontraktmodel
Senmodernistisk, dekonstruktion	Fra ca. 1970'erne	Tekstintern	Variierende tilgange, værket er modsætningsfuldt	Alle tekster, men særligt nye tekster	Poststrukturalisme Andre videnskaber Dekonstruktion
Senmodernistisk, receptions-æstetisk	Mest efter 1980	Tekstekstern	Modtagelsen, læserens rolle	Alle tekster, men særligt minimalistiske tekster	Reader response Tekstens tomme pladser Den subjektive fortolkning Læserens rolle
Senmodernistisk, mediebasert tilgang	Mest efter 1980	Tekstekstern	De nye medier	Digitale tekster	Interaktivitet Hypertekster Remediering Genre- og mediehybrid

3.2 Litteratur

Al litteratur er båret af sprog. Ordet *litteratur* kommer fra latin 'littera': bogstav, altså et skrifttegn, der symboliserer en sproglyd. Litteratur er i videste forstand enhver form for skrift og omfatter dermed ifølge Gyldendals Fremmedordbog "hele bogverdenen". Ordet bruges dog først og fremmest om den særlige *sprogkunst*, som kommer til udtryk i *fiktionslitteraturen*. Om det litterære værk har Forlaget Gyldendals litterære direktør, Johannes Riis, engang sagt: "Vi lever i en tid med korte nyheder og korte oneliners og meget kategoriske udsagn, som pressen tilbyder. Bogen giver fordybelse og sammenhæng, som det kan knibe med andre steder" (Politiken 25. 8. 2010).

Denne sammenhæng i det litterære kunstværk kan ofte være kompleks og svært at få hold på. Derfor forsøger vi gennem en *litterær analyse* at opløse helheden for at kunne konstatere sammenhængen. I den litterære analyse bør man som i enhver anden tekstanalyse i videst muligt omfang forholde sig objektivt til teksten og ikke bringe sine egne vurderinger i spil før i den afsluttende vurdering. Målet er at forstå teksten på dens egne præmisser og ikke straks at bruge den som et "springbræt" for egne meninger og holdninger. Derfor er det vigtigt at vide, hvad man kan gøre i en litterær analyse.

Når man analyserer litteratur, kan man anvende forskellige *metoder*, dvs. *systematiske tilgange og fremgangsmåder*. Det *metodiske* består i, at man vælger, hvad man vil *lægge vægt på* i sin analyse. Man stiller *en bestemt slags spørgsmål* til det litterære værk og når frem til nogle svar / resultater, som hænger nøje sammen med de stillede spørgsmål. Svarene kan føre til nye spørgsmål og svar osv. Men kun hvis man spørger, får man svar. Og man får ikke svar på mere end det, man spørger om. Når man føler, at man ikke kan sige noget om en tekst, er det som oftest fordi man ikke har læst den grundigt nok og ikke har stillet de spørgsmål, som er relevante for netop den foreliggende tekst.

Nedenfor ses en skematisk oversigt over forskellige analysemetoder og deres fokusområder. Derefter følger uddybende beskrivelser af de enkelte metoder og eksempler på anvendelse af dem i praksis. Rækkefølgen af metoderne går fra de *interne metoder* med snævert fokus på *værket i sig selv* (1-4) til de *eksterne metoder* med bredere fokus på *forhold uden for værket* (5-8).

Analysemetodens navn	Analysemetodens fokus
Interne analysemetoder: 1. Impressionistisk "metode" 2. Nykritisk metode 3. Strukturalistisk metode 4. Dekonstruktiv metode	Teksten i sig selv: 1. Subjektive indtryk af teksten 2. Den organiske helhed og dens enkeltdele 3. De basale meningsbærende sprogstrukturer 4. Nedbrydning af faste, meningsbærende strukturer
Eksterne analysemetoder: 5. Biografisk metode 6. Dybdepsykologisk metode 7. Socialhistorisk metode 8. Receptionsæstetisk "metode"	Forhold uden for teksten: 5. Forfatterens opvækstmiljø, liv og personlighed 6. Hovedpersonernes ubevidste sjæleliv 7. Samspillet mellem forfatter, tekst og samfund 8. Læserens reaktion på teksten ("reader-response")

1. "Impressionisme"

Der er ikke tale om en egentlig metode, dvs. en bevidst og systematisk fremgangsmåde, men mere om en *privat tilgang* til teksten præget af indføling i og genfortælling af det læste med uddybninger af de personlige indtryk og oplevelser undervejs. Denne tilgang er typisk for den litterære anmeldelse, der ofte fortæller mere om anmelderens oplevelse af værket end om værket i sig selv.

Om litteraturkritikerens opgave skrev forfatteren og kritikeren Tom Kristensen i et essay fra 1940:

"En kritiker ved et dagblad er først og fremmest til for publikums skyld. Han er den første læser af et nyudkommet værk, og den oplevelse, den impression, han har haft under læsningen, skal han kunne formå at give en smittende form, som lokker andre til at læse (...) eller skræmmer dem bort".

(Kritiker eller anmelder, 1940).

ANALYSEEKSEMPEL

Jakob Kousgaard Mikkelsen på litteratursiden.dk: "Rødby-Puttgarden" af Helle Helle (2005)

"Stumper af hverdagsliv, replikker og erindringer væves sammen. Intet er for småt til at blive fanget ind i Helle Helles realistiske stil.

Hverdagen
domsvenne
kredser om
fortælles om
dværge
skrøbelige
så små at
ens egen er
på, trekort
Roma
til at blive
fortæller -
der er klar
barndom

På ro
samme sic
viser det s
Et sted sig
Den meto
beskriver l
Men meto
får de to s
af moder
vores mot
jeg lavet s

Det e
mange de
gør Rødb
er at fort
sætter Ja
anden sic
om sin f
Måske er
ende er n
er så gril

Litterære strategier

Når man rejser ind i en fremmed by, kan det være svært at skabe overblik over den. Undervejs rundt i det ukendte skaber man efterhånden system og opdager, hvad det er for en by. Men hvad lægger man mest mærke til? Er det kvartererne og deres signaler om sociale forskelle? Er det byplanlægningen og dens lighed med andre byer? Eller er det noget helt andet? Byen tager form, når man bevæger sig rundt i den, men oplevelsen af den afhænger af, hvad man fokuserer på.

På samme måde kan også litterære tekster tage form efter den vinkel, man lægger på dem. Litteraturvidenskaben beskæftiger sig med analyse og fortolkning af tekster, og den har skabt forskellige litterære strategier, der fokuserer på forskellige aspekter ved teksten i tekstlæsningen.

Man skelner mellem tekstinterne og teksteksterne strategier. De tekstinterne strategier koncentrerer sig kun om værket selv. De teksteksterne inddrager også værkets omverden; forholdet imellem samfundsklasserne, de litterære personers psykologi eller køn, forfatterens livsforløb eller læserens rolle.

De enkelte strategier er mest oplagte at bruge, når teksternes tema og form matcher teoriernes fokus. I praksis kombinerer de fleste læsere flere læsestrategier. Det kaldes en eklekticistisk* tilgang.

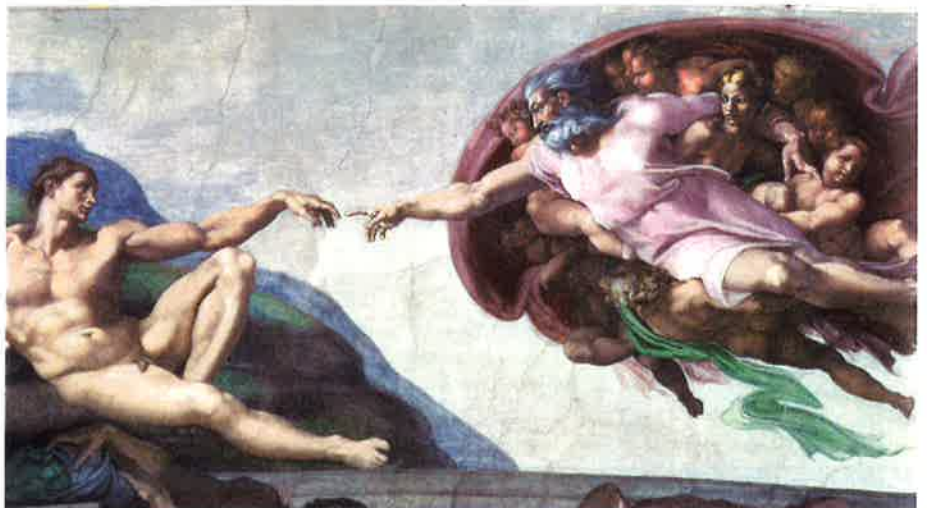
**Opgave til
oplevelseslæsning:
Læs en selvvalgt tekst
fra antologien**

TEKST

- Hvad fokuserer I på, når I læser? Er det tekstens handling, måden, den er skrevet på, eller måske dens politiske holdning?
- Følg dette fokus i en analyse og fortolkning af teksten.
- Diskuter, hvad det betød for jeres tekstlæsning, at I fokuserede sådan.

Humanismen sætter individet i centrum. I renæssancen fødtes de humanistiske videnskaber, som litteraturvidenskaben tilhører. De humanistiske videnskaber arbejder med mennesket og dets frembringelser. De havde deres storhedstid i renæssancen, hvor også Michelangelos Adams skabelse (ca. 1500) er malet.

www ARTLINE

Den ældste tilgang er den hermeneutiske, og derfor bliver den tit opfattet som grundlaget for de andre. Hermeneutik* betyder fortolkning, og begrebet var oprindeligt knyttet til læsning af Bibelens tekster. Med den tyske teolog og filosof Friedrich Schleiermacher (1768-1834) kom det til at omfatte alle typer tekster. Ifølge hermeneutikken bruger læseren sin nødvendige forforståelse for teksten, forfatteren og samtiden under læsningen. Der må hele tiden stilles nye spørgsmål til teksten for at opnå en stadig større erkendelse, og denne cirkelbevægelse er billedligt blevet kaldt for den hermeneutiske spiral. Den viser, at man ved at undersøge og forstå enkeltelementer i en tekst efterhånden kan skabe forståelse for helheden. Selvom hermeneutikkens formål er at åbne teksten, så har den altså fokus på tekstens kontekst*, fordi læseren, forfatteren og samfundet bliver inddraget for at forstå den. Hermeneutikken er altså en tekstekstern strategi.

En hermeneutisk tilgang kan anvendes på alle værker

DEN HERMENEUTISKE STRATEGI

Den hermeneutiske spiral viser forløbet i læserens forståelse af en tekst. Friedrich Schleiermacher (1768-1834) gjorde hermeneutikken til almen tekstvidenskab frem for blot bibelfortolkning. Med Martin Heidegger (1889-1976) og Hans-Georg Gadamer (1900-2002) blev hermeneutikken udvidet til at handle om erkendelse mere generelt, og ikke kun om tekstlæsning.

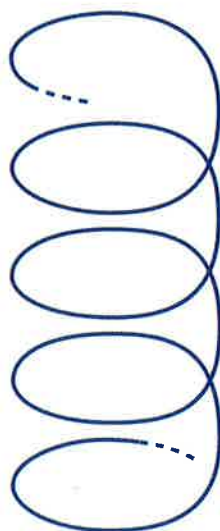
Forståelse/
forforståelse

Forståelse/
forforståelse

Forståelse/
forforståelse

Forståelse/
forforståelse

Forståelse/
forforståelse

Fortolkning

Fortolkning

Fortolkning

Fortolkning

Hvis man ved, hvornår og af hvem en by er grundlagt, når man går på sightseeing i den, får man lettere et nærmere kendskab til byen. Har man en vis viden om en tekst, dens forfatter og samtid, så bliver det også lettere at vælge læsestrategi og dermed få større udbytte af teksten. Selvom en tekst ligesom en by objektivt betragtet altid er den samme, så former den sig efter læserens subjektive fokus. Derfor skal litterære strategier vælges med omtanke. I det følgende gennemgås de mest almindelige og anvendelige litterære strategier. De teksteksterne strategier gennemgås først, og derefter de tekstinterne.

Den biografiske læsning

Den biografiske læsning stammer fra 1800-tallet og er en tekstekstern tilgang til analyse og fortolkning. Den opfatter værk og forfatter som en helhed, der kan belyse hinanden. Den tager afsæt i forfatterens livsforløb (ordet biografi betyder levnedbeskrivelse). Derfor skal forholdet mellem forfatteren og hans værk og mellem forfatteren og hovedpersonen afklares i en biografisk læsning. Læseren må således koncentrere sig om de træk i det fiktive univers, der har rod i forfatterens virkelighed. Derfor kræver den biografiske tilgang, at man har en viden om forfatteren, hans liv og tid fra f.eks. dagbøger og litteraturhistorier.

Den franske litteraturkritiker Charles-Augustin Sainte-Beuve (1804-1869) opfattede et værk som udtryk for forfatterens liv og temperament. Når værkets stemning afspejler digterens følelser, må teksten forklares ved hjælp af forfatteren. Derfor ønskede han, at biografisk stof om forfatterne skulle belyse værkernes handling og temaer, og han introducerede forfatterportrættet som genre. „Jeg kan godt finde smag i et værk, men det er mig vanskeligt at bedømme det uafhængigt af kendskabet til manden selv,“ skriver han i et essay fra 1862.

H.C. Andersens [i] *Den grimme ælling* (1844) TEKST skildrer i eventyrform, hvordan en ælling, der bliver født i en andegård, må gå igennem megen modgang, før den vokser til og bliver en smuk svane. Hvis man anvender den biografiske metode og lader ællingen repræsentere H.C. Andersen selv, kan teksten læses allegorisk* som et billede på forfatterens livsforløb. Dermed bliver det kendte eventyr en afspejling af den sociale optur og anerkendelse, som Andersen selv oplevede, på trods af al den modgang han mødte i sit liv.

Den biografiske metode var almindelig frem til midten af 1900-tallet. I den nyeste litteratur eksperimenterer forfatterne ofte med grænsen mellem deres liv og værk, og denne litterære strategi har derfor fået fornyet aktualitet.

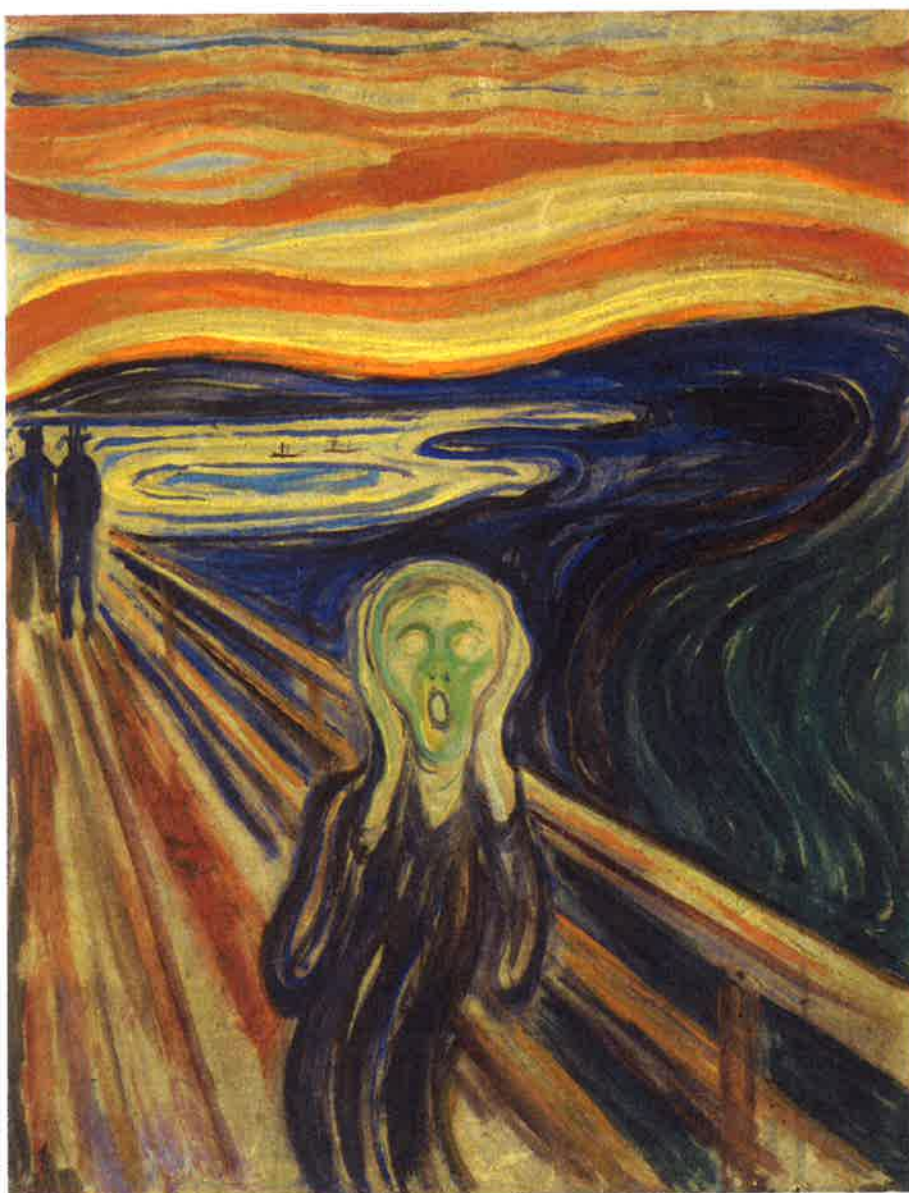
H.C. ANDERSEN (1805-1875)

H.C. Andersen har både skrevet eventyr, romaner og digte. *Den lille havfrue* (1837) og *Den grimme ælling* (1844) er blandt de mest kendte af hans „Eventyr, fortalt for børn“. Andersen tilhører den romantiske periode i litteraturhistorien. Det ses i hans kunsteventyr, dannelsesromaner og flere nationalromantiske digte, hvoraf *Hist hvor vejen slår en bugt* (1829) og *I Danmark er jeg født* (1850) er blandt de mest kendte. *Skyggen* (1847) viser, at forfatterskabet også rummer træk fra romantismen. Andersens selvbiografi *Mit livs eventyr* (1855 og 1877) har givet stof til mange mytedannelser om hans person og forfatterskab.

Både i litteratur og billedkunst er der indimellem sammenfald mellem kunstneren og den portrætterede figur. I litteratur kalder man dette en selvbiografi, i billedkunst for et selvportræt. Edvard Munchs berømte maleri Skriget (1893) er en selvoplevet situation. Synes I, at man kan kalde det et selvportræt? Hvorfor tror I, at forfattere og kunstnere anvender disse genrer?

[www](#) ARTLINE

Den biografiske læsestrategi er velegnet til værker, hvor forfatteren indgår i teksten (nøgleromaner, selvbiografier osv.), f.eks.:

- Tom Kristensen: af *Hærværk* (1930) [TEKST](#)
- Morten Sabroe: af *Du som er i himlen* (2007) [TEKST](#)
- Jan Sonnergaard: af *Om atomkrigens betydning for Wilhelm Funks ungdom* (2009) [TEKST](#)

55 pludselig var blevet så underlig ked af det, der
 midt i det hele i engelsktimen, og nu var hun
 alene, endelig alene, og hun græd ikke, ikke rigtig
 i hvert fald, men hvad var der dog galt, for der
 måtte da være noget i vejen, et eller andet, ho-
 vedet i hænderne og hvorfor knugede det sådan
 sammen inde i hende, et stykke kage, men hun
 60 havde slet ikke lyst til kage, og hvad var det

egentlig hun ville, nu hvor hun endelig var alene
 og havde lukket sin dør? Der var ingen ting hun
 ville, ikke læse, ikke tegne, hun skulle bare sidde
 lidt her med hovedet mellem hænderne, det
 var som om det gjorde ondt indvendig, men så
 længe hun bare kunne sidde lidt her for sig selv,
 alene med lukket dør, så var det ikke så slemt.

65

2. Nykritik

Denne metode interesserer sig kun for værket i sig selv og ikke for, hvad der ligger udenfor som i metode 5-8. Disse forhold betragtes som uden betydning for opfattelsen af teksten og i værste fald som vildledende for mødet med den her og nu. Opgaven er tværtimod gennem en grundig nærlæsning ("close-reading") at afdække værkets struktur og enkelte dele i indhold og form for derigennem at blive klar over, hvordan de bidrager til den samlede meningsfulde helhed. Metoden opstod i USA i 1930'erne ("New Criticism") som reaktion mod den traditionelle biografiske metode. I Danmark slog nykritikken igennem med modernismens gennembrud omkring 1960.

Teksten ses typisk som et system af "lag":

- Det grafiske lag: opsætning / typografi
- Lyd-laget: rim / rytme / lydmaleri
- Betydningsenhedernes lag: ordklasser / ordforråd
- Det syntaktiske lag: forvægt / bagvægt
- Planstruktur-laget: realplan / billedplan
- Storelementernes lag: handlingsfaser / miljø- og personskildring / problemstilling
- Fortællerholdningens lag: fortællerposition (synsvinkel)
- Udsagnet: den fælles livsholdning som alt er underordnet.

Ikke alle lag er lige relevante i en nykritisk tekstanalyse. I det hele taget vil det ofte være sådan, at hver enkelt tekst selv lægger op til, hvilke lag det er interessant

at undersøge og i hvilken rækkefølge. Målet er at påvise, hvordan de udvalgte og undersøgte lag er en del af og bidrager til tekstens overordnede udsagn.

Metoden kan anvendes på alle tekster, men blev oprindeligt især brugt på modernistiske tekster fra 1960'erne. Den er god til at skærpe opmærksomheden og sætte gang i analysearbejdet.

Nykritikken blev i 1970'erne kritiseret for sin isolerede betragtning af teksten som et udelukkende *sprogligt* kunstværk og trængt tilbage af den socialhistoriske metode (7).

Metodens muligheder:

Metoden fokuserer på teksten i sig selv, det enhver opmærksom læser kan se ved grundig læsning.

Metodens begrænsninger:

Metoden ser bort fra, at værket er præget af tidens samfundsforhold og forfatterens livserfaringer.

ANALYSEKSEMPEL:

A) Rolf Bagger: *Nabohuset* (1963)

- 1 "Det eneste hus i nærheden var en gammel landarbejderbolig, for lange tider siden hvidkalket og med et gråt bliktag, der nu var rødt af rust. Nogle hyldebuste og et enkelt træ var de sparsomme tilløb til en have. Derudover var der en gammeldags pumpe og et lille stykke ståltrådshegn og intet mere.
- 5 På alle sider af huset var der hede og mose uden vækster der nåede højere end en voksen mand til livet. Langt borte rejste sig en tæt blåsort granplantage. To sandede hjulspor førte hen til huset.
Sådan et hus drømmer man om at købe og sætte i stand, fordringsløst i sig selv, og med alt hvad landet endnu kan præsentere af uberørt natur lige uden
- 10 for døren, til alle sider og endnu længere bort end øjet rækker.
Der var liv i huset derovre. Af og til stod der en cykel op ad muren og døren stod åben. Et stykke derfra stod der tøjret en enkelt ged, og når døren var åben og cyklen stod ved huset var der også en hund derovre.
Der var lidt tvivl om huset var beboet. Nok var der tegn på liv, men det

var alligevel
vasketøj, o

Men o
ner. Efter
kølighede
blev oran
var der ly:

Sådan
kold og fi

Huse
met] til o
samme st
fraværend

Inde
Den stod
en hane c
engang u

Vi gik
vi. Der st
og flakse
af dem p
der var li

Det v
frem og t
masede r
krog og l
vild uord
det, ville
mennesk

De peb b
ansigter
øjnenes g

Vi ha
anden og
de andre
var lagt c

var alligevel sjældent at der sås mennesker. Der var ingen lyd af stemmer, intet vasketøj, og vi så aldrig nogen der brugte pumpen udenfor. 15

Men en aften blev vi alligevel sikre. Det var en af højsommerens lange aftener. Efter en dag med flimrende varme og en vibrerende lyd af hedelærker kom køligheden. Solen forsvandt i nogle fjerne slørende striber af skyer, himmelen blev orangefarvet, og afstandene blev kortere. Huset kom nærmere. Den aften var der lys i et af vinduerne. 20

Sådan en aften var det også den aften vi gik derover. Luften var igen blevet kold og følte fugtig, vinden havde lagt sig, men det var endnu lyst.

Huset var ikke beboet, det kunne vi se straks. Vinduerne var spigret [søm- met] til og fulde af spindelvæv. Men geden stod stadig tøjret udenfor, den stod samme sted som vi havde set den dagene i forvejen, og den kiggede tomt og fraværende på os. Der var kun den ene ged. 25

Inde i det der engang havde været have stod der een kalkun i en indhegning. Den stod helt stille og stirrede så længe den kunne se os. Som naboer havde den en hane og fire-fem høns, og de lod sig ikke påvirke af vores besøg, de blev ikke engang urolige eller skræmte, det var nærmest som om de ikke havde set os. 30

Vi gik rundt om huset for at komme om til døren, men ved gavlen standsede vi. Der stod et lille hønsenetsbur på høje ben, og der var noget der bevægede sig og flaksede omkring inde i det. Hele buret var delt op i fem adskilte rum, hvert af dem på størrelse med en banankasse, og det var i rummet længst til højre at der var liv. 35

Det var tre store ugleunger. De baskede og klatrede frem og tilbage derinde, frem og tilbage i buret ustandseligt, forbi hinanden, op over hinanden, mens de masede mod væggene og loftet. Da de så os, samlede de sig alle i den nærmeste krog og kiggede ud. De sad oven på hinanden, med vingerne flettet sammen i vild uorden. Buret var ikke større, end om der så kun havde været een unge i det, ville den ikke på nogen led have kunnet folde vingerne helt ud. De tre små menneskelignende ansigter kiggede med deres æggegule øjne. Og så peb de. De peb hele tiden med små skingre toner, men det eneste liv i de udtryksløse ansigter var øjenlågene, der med regelmæssige mellemrum gled for og skjulte øjnenes gule farve. 40 45

Vi havde stået lidt og kigget på de tre fugle, der lå i en klump oven på hinanden og baskede for at holde sig fremme ved nettet, da vi opdagede at ikke alle de andre rum i buret var tomme. Længst borte fra uglerne, under en sæk der var lagt over buret som et halvtæg, lå der en ræveunge. Den havde ikke en eneste 50

gang bevæget sig, den drejede ikke hovedet da vi kiggede på den, den så blot skråt ud på os med øjne der virkede sløvede som om den ikke længere kunne sansede det når noget levende opholdt sig i nærheden. Mellem dens forben lå de indtørrede rester af noget der engang havde været en fugl.

55 Vi gik om til forsiden af huset. Døren var lukket udefra med en hængelås. Gennem det ene af de to vinduer kunne vi se et par kaniner i en kasse. Ellers var hele husets indre delt op med bræddevægge i båsene vi ikke kunne se ned i. Først da blev vi opmærksomme på en dunkende urolig lyd derinde.

60 Det var en Schäferhund. Den var indespærret i en af båsene, kun et par meter på hver led. Den sprang frem og tilbage og bumpede ustandseligt mod bræddevæggene. Men den kunne kun lige akkurat få hovedet op over kanten, den var bundet fast i et kort tøj nede i båsen. Og der kunne vi altså se dens hoved med kæben presset ned mod brædekanten så den ikke kunne gø, og med hovedet drejet i en sindssyg stilling. Den stirrede hen mod vinduet gennem det inderste
65 af øjenkrogene, så det hvide i øjnene blev to lysende pletter i halvmørket.

Da vi gik bort fra huset kunne vi igen høre den dunkende lyd, men den tabte sig hurtigt i den frie luft. Derimod kunne vi høre ugleerne længe. De peb enstonigt og skarpt og den lyd blev ved at skære igennem til os. Først da den var forsvundet vendte vi os om. Geden stod og gloede efter os. Ellers så huset
70 ubeboet og uddødt ud, blottet for tegn på liv. Men solskæret på himmelen faldt på et vindue, så det igen så ud som var der lys derinde”.

B) Finn Brandt-Pedersen: *Fortolkning af Rolf Baggers: Nabohuset (1967)*

1 “Ved iagttagelser i ordforrådet i Rolf Baggers novelle Nabohuset kan man få et indtryk af, at tekstens centrale tema er spørgsmålet om liv eller ikke-liv, skin-liv.

Teksten falder i to dele med skellet efter 5. afsnit [lin. 16]. Ordet men, der indleder 6. afsnit [lin. 17], angiver ofte, at en ny fase i et forløb indledes, og
5 inddelingen kan i øvrigt foretages på flere grundlag.

Den første del er en panoramisk skildring, en baggrundsorientering uden fast tidsangivelse (“Af og til”), mens anden del er en scenisk skildring, en enkelthandling med tidsangivelse (“en aften”).

Første del udtrykker formodninger, mens anden del giver syn for sagn. Det
10 samme kunne udtrykkes således, at første del udtrykker en drøm (“Sådan et hus drømmer man om –”), mens anden del viser virkeligheden. Og drømmen gælder “uberørt natur”, mens virkeligheden viser noget ganske andet.

Andre t
Spørgs

spørgsmål:
ved den sik
aften blev v
kunne vi se

Det åb
“geden ... k
liv i de udt:

For en
heden af at
i bure og b
de “skyldig
sætninger:
var indespe

Vægter
persons ha

Det bl
i to planer
dyreskildd
tydeligst fi
plads blan

Man k
skal forstå

I først
af en anor

Forske
i første lir
nærheden

I 3. af
må tilsva

I 4. af
standplac

Flere
(hos hver
så?).

Andre træk, som støtter denne tekstinddeling, omtales senere.

Spørgsmålet om liv eller ikke-liv er fremme i teksten hele tiden som et åbent spørgsmål: "tegn på liv", "tvivl om huset var beboet" osv. Det åbne fremstår også 15 ved den sikkerhed, hvormed skiftevis det ene og det modsatte konstateres: "en aften blev vi alligevel sikre" (på at huset var beboet), "Huset var ikke beboet, det kunne vi se straks".

Det åbne har også form af mellemtrin mellem liv og ikke-liv i dyreomtalen: "geden ... kiggede tomt og fraværende på os", "tre store ugleunger ... det eneste 20 liv i de udtryksløse ansigter" osv.

For en læser, der er fortrolig med en moderne kulturkrisedebat om muligheden af at leve virkeligt i en gennemciviliseret verden, langt fra "uberørt natur", i bure og bånd, er det naturligt at parallelisere. Dertil svarer også, at den eller de "skyldige" er uden for billedet og kun anes ("en cykel") og er borte i passiv- 25 sætninger: "geden stod ... tøjret", "Vinduerne var spigret til", "en schäferhund ... var indespærret" osv.

Vægten ligger øjensynligt på den tilstand, dyrene befinder sig i, ikke på en persons handling, der har fremkaldt tilstanden.

Det bliver muligt at læse skildringen af dyrene som en dobbeltfremstilling 30 i to planer, et dominerende dyreplan og et kun let antydnet menneskeplan. At dyreskildringen skal læses også som en skildring af mennesker, kommer vel tydeligst frem i omtalen af ugleungerne, der da også har fået tildelt mest tekstplads blandt dyrene. Der tales om "tre små menneskelignende ansigter".

Man kan også nå til, at dyrenes situation og eventuelle liv, ikke-liv, skin-liv, 35 skal forstås som gældende om mennesker, ad en anden vej:

I første del mangler fortælleren, jeg'et. Man kunne tro, at historien var fortalt af en anonym, "alvidende" fortæller, men aner snart noget andet.

Forskellige træk i teksten røber, at en fortæller er til stede. Der tales allerede i første linie om "Det eneste hus i nærheden", og læseren må naturligt spørge: 40 nærheden af hvad? af hvem?

I 3. afsnit [lin. 8-10] bruges det upersonlige "man" ("drømmer"), og læseren må tilsvarende spørge: hvem drømmer?

I 4. afsnit [lin. 11-13] forekommer udtrykket "huset derovre", hvorved en standplads for fortælleren, iagttageren, antydes. 45

Flere tilsvarende træk forekommer i 5. afsnit [lin. 14-16]: "Der var lidt tvivl" (hos hvem?), "tegn på liv" (konstateret af hvem?), "der sås mennesker" (hvem så?).

Disse træk bevirker, at læseren gennem hele tekstens første del leder efter fortælleren, forventer, at han skal give sig til kende.

- 50 Af udtrykket "derovre" og af titlen forstår man, at der ikke er et hus i fortællingen, men to. Dels det beskrevne hus med dyrene og dels et andet, som fortælleren bor i, forlader og vender tilbage til ved begyndelsen og slutningen af historiens anden del.

- 55 Og imens teksten diskuterer liv eller ikke-liv i hus nr. 1, går læseren på jagt efter liv eller ikke-liv i hus nr. 2, hos fortælleren.

I første dels sidste sætning ("vi") giver fortælleren sig endelig til kende, men uden at præsentere sig nærmere. Det flertydige *vi* er langt mere upersonligt og identitetsløst end ordet *jeg*. Man får indtryk af en person, der gemmer sig anonymt ind i en (større eller mindre) flok.

- 60 Det samme understreges i sidste afsnit, hvor fortælleren ("vi"), temmelig chokerende, selvom det er forberedt i det foreliggende, går bort uden at foretage sig noget eller blot udtrykke en form for indignation eller anden følelse.

- 65 Hertil svarer som slutpointe, at det, der ved begyndelsen af tekstens anden del var det endelige bevis for *liv* ("lys i et af vinduerne"), sluttelig afsløres som fejltagelse, illusion, "skin".

Titlen svarer udmærket til denne fortolkning. Ordet *Nabohuset* som betegnelse for det omhandlede hus forudsætter, at der er et hus til. Og når dette er indset, kan titlen vende rundt og få en tilbagevirkende betydning, påpege, at læseren ikke alene skal interessere sig for det beskrevne hus, men også for dets nabohus.

- 70 Teksten giver altså i en to-plans dobbeltfremstilling en skildring af skin-liv. Samtidig er den fremført af en fortæller, som er præcis i sine iagttagelser, men uden personlighed og derfor uden følelsesreaktion og evne til handling, - hvilket ikke forhindrer, at teksten kan provokere læseren til indignation og eventuel handling".

Finn Brandt-Pedersen: Tekstlæsning (Gyldendal 1967, 3. oplag 1972, s.104-107)

OPGAVER:

- 1) Påvis det karakteristiske i Finn Brandt-Pedersens nykritiske analyse. Hvilke "lag" i teksten inddrager han i sin analyse?

- 2) Kan man gøre andre relevante iagttagelser i teksten?

Førelægen nykritisk analyse af Emil Aarestrup's digt 'Faa Sneen' (1838)

- 1 1. Hen over Torv
Hvor Sneen laae,
Belyst af Nattens
Jeg saae dig hasti
- 5 2. Ieventyrlig Skj
Krystalklar, straal
Og som et magis
Blændede Slotsfa
- 10 3. Om dine Hænder
Muffer, den lykko
Og om dit Knæ j
Den glatte Silke s
- 15 4. Dit Aandepust
Ellers som Rosen
Nu strømte gjen
En Sølvsky ud i L
- 20 5. Sig syngende l
Af dine Fødder tr
Og paa det bløde
Henflagrede din !

H.C. Andersens eventyr *Den grimme ælling* vil fokusere på ællingens opbrud fra den hjemlige andegårds normer og sociale spændinger. Den vil se ællingens dansningsprojekt som udtryk for falsk bevidsthed og manglende vilje til at gøre oprør mod idealerne.

Den marxistiske/ideologikritiske læsestrategi er velegnet til tekster, der skildrer sociale forskelle, eller som vil styrke en bestemt ideologi, f.eks.:

- Hans Kirk: af *Daglejerne* (1936) TEKST
- Thomasine Gyllembourg: af *Ægtestand* (1834) TEKST

Den psykoanalytiske læsning

En psykoanalytisk tilgang til tekster er tekstekstern, fordi den kræver viden og vinkler, der ligger ud over teksten selv. Den kan godt ses som en videreudvikling af den biografiske metode, fordi de begge ser de litterære personer som en gengivelse af nogle personlighedstræk, der ligger uden for teksten. Men mens den biografiske metode ser forfatterskabet som et udtryk for en individuel forfatters livserfaringer, så ser psykoanalysen den som en afspejling af nogle generelle menneskelige psykologiske udviklingstræk og reaktionsmønstre.

Psykoanalysen er skabt af den østrigske læge Sigmund Freud [1] (side 153), og hans teorier om den menneskelige psyke har fået enorm betydning. De kan bruges i litteraturlæsningen, fordi teksterne ofte skildrer menneskers inderste liv, deres drømme, drifter og fortrængninger i enten konkret eller billedlig fremstilling.

Flere forskellige psykologiske fænomener er interessante i en litterær sammenhæng. Indimellem anes et litterært jags ubevidste og fortrængte sider gennem dets drømme og fortællelser. En analyse af dem vil vise personens psykologiske tilstand. Et værk kan også rumme symboler, f.eks. af seksuel karakter, der afslører personernes drifter. I andre litterære værker skildres måske personer med psykologiske konflikter, der fører til regression, dvs. tilbagefald til tidligere udviklingsstadier, eller til projektion*, hvor personen som en forsvarsmekanisme overfører egne karaktertræk på andre.

I andre værker er det måske menneskets psykologiske udvikling, der er i fokus. Freuds arbejde rummer en analyse af barnets udviklingsfaser, der viser, hvilken betydning forholdet til forældrene har for barnets psykologiske og seksuelle udvikling. Særligt ødipale konflikter, der fører til ødipuskomplekser [1] er et yndet motiv i litteraturen.

ØDIPUSKOMPLEKSET

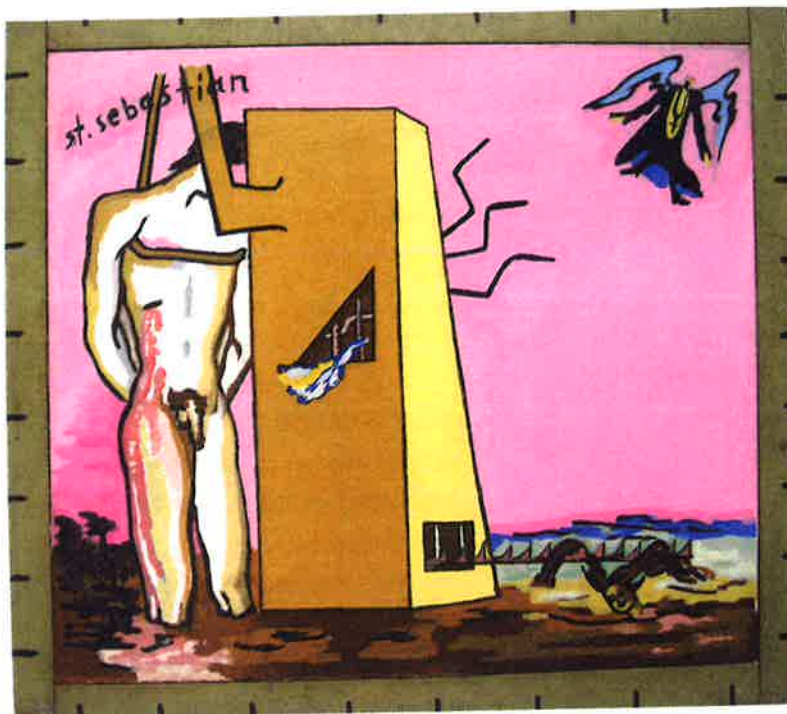
Den antikke digter Sofokles skrev sit berømte drama *Ødipus* i ca. 406 f.Kr. Det fik stor betydning for senere litteratur, men også for psykoanalysens forståelse af forholdet imellem mor og søn. Dramaet skildrer en søn, der slår sin far ihjel og gifter sig med sin mor. Ifølge Freud er ødipuskomplekset et kompleks i en drengs eller mands underbevidsthed, der forårsager en unaturlig og stærk seksuel tilknytning til moderen og had til faderen.

Surrealistisk billedkunst anvender psykoanalysen.

Den lader drifter og drømme komme til udtryk i kunstværket som realismebrud.

Richard Mortensen: Mødet mellem en høstmaskine og en kalabloomst (1934).

www ARTLINE

Opgave til Sigmund Freud: af Digteren og fantasierne (1908)

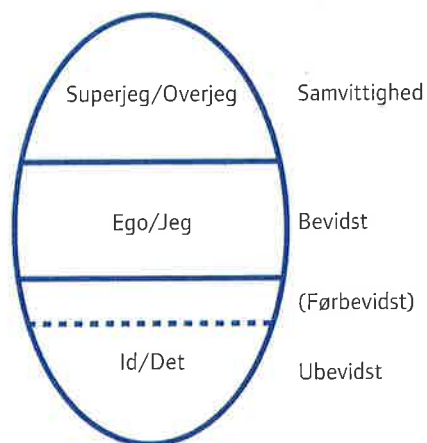
- Hvad handler uddraget fra Digteren og fantasierne om?
- Kan I finde argumenter mod Freuds teori om, hvad digterværket gør ved læseren?

Sigmund Freud: af Digteren og fantasierne (1908)

Digteren mildner værkets karakter af egoistisk dagdrøm ved forandringer og tilsløringer, og han bestikker os med den rent formelle, dvs. æstetiske nydelse, som fremstillingen af fantasierne tilbyder os. En sådan lyst, som bliver os tilbudt, for at en større lyst kan blive forløst fra psykiske kilder, som ligger dybere, kaldes en „forløkkelsespræmie“ eller en førlyst. Det er min opfattelse, at al den æstetiske lystfølelse, som digteren giver os, har karakter af førlyst, og at den egentlige nydelse ved et digterværk skyldes, at det frigør sjælelige spændinger i os. Måske er et af de væsentlige elementer i denne effekt ligefrem, at digteren giver os mulighed for at nyde vore egne fantasier uden nogen form for bebrejdelse eller skam.

Freuds personlighedsmodel
viser den menneskelige psykes
opbygning.

FREUDS PERSONLIGHEDSMODEL

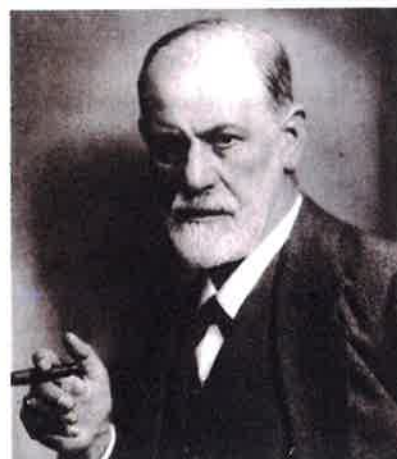

En af Freuds elever, C.G. Jung (1875-1961), videreudviklede Freuds teorier om den menneskelige psyke. Han opererede med forestillingen om nogle almene arketyper, som alle mennesker kender. De ses bl.a. i myter* og eventyrs* skildringer af f.eks. det mandlige og kvindelige, animus og anima kaldte Jung det. Disse grundtyper genfindes i megen litteratur, der har et psykologisk fokus.

Når man laver psykoanalytiske læsninger af skønlitterære tekster, skal man ikke blot anskue tekstens personer som psykologiske cases, men undersøge hvilken betydning de litterære personers psykologi har for værkets tematik. En psykoanalytisk læsning af H.C. Andersens *Den grimme ælling* vil fokusere på ællingens barndomsforløb, forholdet til moderen, spejlingen i de andre personer, og hvordan de oplevelser, den kommer ud for, får psykologiske konsekvenser for den.

Den psykoanalytiske læsestrategi er velegnet til tekster, der har fokus på individers psykologi, f.eks.:

- Tove Ditlevsen: *Dolken* (1963) **TEKST**
- Christian Kampmann: *Emilie Grünen* (1962) **TEKST**

SIGMUND FREUD (1856-1939)

Psykologen Sigmund Freud er grundlæggeren af psykoanalysen. Han har også fået enorm betydning for litteraturvidenskaben, og hans hovedværk *Drømmetydning* (1900) handler om litteratur og psykoanalyse. Freud søgte selv inspiration i verdenslitteraturen, og hans teorier bygger også på iagttagelser, som han gjorde i litterære værker. Ifølge Freud er kunsten udtryk for forfatterens psyke og altså kunstnerens forsøg på at komme af med sine psykologiske problemer. I litterære værker ser man ofte skriveprocessen beskrevet som psykologisk terapi, som i Klaus Rifbjergs *Frække Jensen* (1964) og *Operaelskeren* (1966).

Marxistiske og ideologikritiske læsninger

Den marxistiske og den ideologikritiske metode er begge præget af marxismen. Det er teksteksterne tilgange, der har fokus på, hvordan litteraturen afspejler samfundsforholdene. De tager afsæt i Karl Marx' [i] teorier om overklassens undertrykkelse af underklassen, eller med Marx' ord: kapitalens udbytning af proletariatet.

Marxisme kan bruges som en litterær metode på to måder. Den kan belyse klasseforskellene i realistiske tekster, der skildrer undertrykkelse af underklassen, og som måske ønsker klassesamfundet afskaffet. Marxismen kan dog også bruges ideologikritisk til at påpege teksters ideologiske grundlag. Denne tilgang til tekster opstod i forlængelse af ungdomsoprøret i 1960'erne, og den trækker på samme værdier som den klassiske marxistiske litteraturkritik.

Ideologikritikken afkoder tekstens ideologi og ser derfor litteraturen som en slags myter*, der kan afsløres. Laver man en ideologikritisk analyse af en romantisk dannelsesroman*, vil den afsløre, hvordan de borgerlige biedermeierværdier* giver personerne en falsk bevidsthed, der hindrer dem i at erkende deres egen undertrykkelse og fastholder dem i passivitet og manglende oprør. Ofte har ideologikritikken netop set finlitteraturen som et led i overklassens forsøg på at bevare deres egen kultur, og den har derfor fremhævet den mere folkelige litteratur.

En marxistisk eller ideologikritisk læsning af

KARL MARX (1818-1883)

Karl Marx var grundlægger af marxismen. Han havde en baggrund som filosof, økonom og historiker. Marxismen ser historiens udvikling som en følge af kampe imellem samfundsklasserne, og dens mål er at afskaffe det klassesdelte samfund og erstatte det med det kommunistiske samfund, hvor arbejderklassen har taget magten. Disse tanker kommer til udtryk i *Det kommunistiske manifest* (1848), som Marx skrev sammen med Friedrich Engels. Marx' teori udspringer af en historisk analyse af samfundsformerne frem til industrialiseringens gennembrud.

Både litteratur og billedkunst har været brugt til politiske og sociale formål. Den danske socialistiske digter Hans Kirk krævede, at litteraturen skal rumme en tendens. Denne holdning ses også i billedkunsten, hvor f.eks. Anton Hansens tegninger viser sympati for arbejderne. Her ses Røde faner fra 1920.

